

מאת אברהם הגורני

אברהם שלונסקי, פרקי יומן, הוציא לרפוס אריה אהרוני, "ספריה פועלים", השמ"א 120 עמ".

כיצד פרץ אברהם שלונסקי, כמפורר צעיר, אל במת שירתנו בראשית שנות העשרים לאחר שהכשיר עצמו לכך מגעוריו? כיצד נעשה לאחד מראשי הדורות לחידוש פניה של שירתנו בין שתי מלחמות

התעניינות מחודשת בשלונסקי

רות : 1919-1920 "לא צפה עדיין שלונסקי פולמוס עם שופמן העתיד להגיע לשיאו עם פרסום פרקי יומן, "אבני בורה" בכתבי העת. כאן אפשר למצוא עדיין שורות נגון :

כעלה בידי ניתנה לשופמן זה — שהוא מגיד את נגותו של אדם בצניו ובעין טובה כזה שרק אנשי אמת יהודים זוכים בה. (26).

כידוע, ביטל שופמן ערך שירתו של שלונסקי מכל וכל למרות שהדפוס בשעתו כמה משיריו הי מוקדמים בקובץ פריס (וינה, תרפ"ד) והמבוקר לא סמן ידו בצלחת. אבל יחונה דעתו שלונסקי על מי שיחווה חוקה עליו שישוּב אל ביאליק. בדרך זו או אחרת, כך, למשל, עלה בו זמנו — באותו "יבן כחרות" — למקרא פרשנות של קלוזנר על הפואמה, "מתי נדבר". אותה פואמה גאזנית שלא יוכל להתמודד עמה אלא על דרך הפארודיה כעבור כעשר שנים במול הישימוני. ננית, לפי שעה, לימי הבהרות ונעיין ב,פנקס רשימות : 1954-1955". במי הוא פותח לדעתכם? בדברים שבעל פה של ביאליק, ובועם :

אנכי, הוא, איש הרואלוז, איש הפשט — בשיר זכרתי! (בחרתי!) — דובר תמיד על "המזכ" שצ" כעל איזה איריאל. זכעם אהיה, ב"הרברים שבני"ש", יש גם דיתיראמב ל"הרושי"! ממש שניינמאניום. זהרי אינו בתורה רבת משמעות על איש בתקופת ביניים ובעמדי-ביניים (מכל שכן : משורה בעל השננה ועירוב-הנהגה!). ספק — ההתחמקות. (95).

שלונסקי חייב לראות בביאליק את הממחיש הגני דול, הנאחז במוצק, בודאי בני לראות את עצמו כמי שהולך מן המוחש אל המופשט על מנת לשוב אל המוחש בשלב גבוה יותר לפי הדיאלקטיקה השלונ"סקאית. הרחורים אלה על ביאליק, שירתו, עמדתו, אישיותו פוזרים על פני חלקיו של היומן. מוטב היה לכנס כל הקשור בנושא זה מתוך העובון לר" בות הרשימות שערך שלונסקי על לשונו של ביאליק ועל החוויה. כגון הערתו, למקרא תאור הדיג בזהר המושה את הרשת ומנערה, "כמו בוחש הדיג סיר זוהר בכשפים, / ומסנן מרק זהב לבדולח הקשרה" : "פיליטוניות" אצל ביאליק, או, "רמוז לאסונאנסים אתה מוצא אפילו אצל אלה שלא ידעו על מציאתי". אצל ביאליק אורלוגין — הוגים בשיר זהר". אין לדעת לאיזו מטרה נאסף חומר כזה וכיצד בו אך עדות היא למידת המדענות שפיתח שלונסקי לגבי הנורמות השיריות של הדור הקודם. חומר זה בצירוף העדויות על הרחק האידיאליסטריות שהגיעו אותו לכפות על המערכת הספרותית הקיימת דג מים שונים עשוי להאיר פרק מענין מאד בתולדות שירתנו החדשה. צר מאד שהיומן נמסר לפרוס כפי שנמסר. הערתו של המלה"ד אריה אהרוני, שאין הנוצאה הנאת מתימרת להיות הוצאה מד עית, יבואו חוקרי הספרות, ויצאו בסתומות שב" הומר ענין להתגדר בו" יותר משיש בה לגלוג על חוקרי ספרות יש בה עדות למחדל הכותב וההוצאה. לשיא הרישול והציניות מופנית תשומת לבנו במעשה התגלית של היצירה המוקדמת, "בניה המר" וח", שהודבקה כתיוטרת ללקט זה שפוחח ב"יבן משנת 1919-1920, ממשין ב"1943-1950, הישר אל 1962 ולפתע סטיה ל"1945, לאחר סיום בשנים 1954-1955 : מעין, "ג"ב" שוב חזרה ל"1919. בתחילה, מספר המלבי"ד, לא נמצאה פואמת החרות בכת המרוחז בעובון ועל כן הובאה עדות מסייעת כי שלונסקי ביקר בקרים וזה ערשם בימונו על הפואמה שהיבר לם מבוסס על עובדה. כיון שלא נמצאה הפואמה, משום מה, בעובון כבר גרשם עליה שלא שרדה. והנה, "ממש ביום שנשלמה כבר מלאכת העיבוד של הספר, התקשרה עמנו גבי הגית הלפרין, מנהלת ארכיון שלונסקי שבמכון כ"ץ וכישרה לנו כי מצאה בעובונו את כתבי-יד של הפואמה". מוזר מאד. עצם האבידה ועצם המציאה. וכל התגלית כולה, הבשורה, וכי מקרה בודד הוא שנמצא בעובון שרטוט לדרך פיתוח עלילה או רעיון של יצירה מוקדמת. האין לנו עדויות ישירות באגרות על דרך בנין ספר שירים, אלא שנוצחה בקיאות כלשהי בדברים וסדר. לא רק, "יחס" וכוונות טובות. שלונסקי, שהקפיד מאד לא רק על מבנה כל ספר מספריו אלא אף על הסופוגרפיה מה היה אומר על טיפול מעין זה.

שלונסקי דאג למעטה מיסתורין שיאפוך כמה פרי שיות ספרותיות אישיות הקשורות בקריירה הספי רותית שלו. גם זו סיבה למידת ענין בהופעת יומנו. יש לקוות שזו לא הפוג בעקבות ההופעה הבלתי מוצלחת של הספר הנכחי.

(מה נעים לגלות גילויים נוספים שהובאו בחיבור זה, שיובאו מעתה באיצטלא אקדמית לאחר ככלות הכל תקופת השנים בה היה מונח התיבור בפני חכמי המכללה הביאה תועלת). היוצא מדברינו הוא, שיותר משמגלה שלונסקי ב,יומנו" הוא מגלה כי איגרותיו, אך בזה כמו באלו עינו בשואות אל ה,נצח". משום כך לא פשחתי, לא כנות ולא ליריית אינו מקיבלות. מכל אלה מסתדל בעל היומן במוצהר להתרחק. ובדברנו על ההתרחקות הוא מפליג אל צמדו האוקסימורונים. בהם בה הפליא לעשות ב,אבי ני ביהו". כשם שבדברנו על, "אדם הגון, ישר מאד, נחמד מאד..." נזכרים אנו במאמרו הפולמוסי הידוע המסתמים בפלים : "איני מבחיש : אדם יקר הוא היהודי הזה. אבל בדברי שיר הבשורה הפיוטית היא העקרה, ולא לטון קודש". מאמר שביקש להציג את ה,יהודי הזה" — ביאליק כלא-משורר. כדי לפנות מקום לכר"ס-שורר...

אתה שואל את עצמך : כלום תחואר פעם הפרשה המורכבת הזאת בכלים ההולמים. הנה נתן בי"ס טריצקי, קודם שנסתלק, מספר לנו בספרו בכור היתום (1980) על פגישה עם שלונסקי בן הי"ו. בעדו מגיש לו מחברת משיריו הכתובים בנוסח ביאליק הוא מוסיף : "קראתי מאמרך, בהשילוח" על ביאליק. על שתיקתו. של ביאליק, טוב שישתוק קצת ויניח לאחרים להראות כוחם בשיר. שם המש" פחה שלי שלונסקי". (סס, עמ' 50). והנה, גם ב" "יומן" שלפנינו רסיס מתוך העובון, על ביאליק : למקרא ספרו של ה, גליקסברג ביאליק יום יום, (1945)". והוא כממשיך בדיאלוג הבלתי פוסק. תלום וזוהר היה לו לביאליק. בחור חולה שחפת רוצה להכריחו ללגום מבקבוקו. הוא פוקח עינו והבהור מת. כל זאת על רקע קריאת, "החטא ועששו" וחיי כלב במרתף באודיססה. שואלתמה שלונסקי :

"מדוע אין לזה ולכנון זה ביטוי בשירתו. רבשמעון זרי זה השוב ואיום ואנושי-המציני יותר מכל ה,נבואות' וה,קטמיות' וההזכותה... — ולאליה, לאי זה אין בשיריו של ביאליק שום ביטוי, אף לא שורה אף לא אמוציאציה של מראה בזה, והרגישה כזאת (—) — לא, דופלוייבסקי לא השטיע על שירתו של ביאליק מלל, הוא מושך מן הגזעי יות, מן הכריאות, הבעל נפיות. (88).

דברים דומים, פחות או יותר, למה שפירסם לא" חר מוחו של ביאליק, כדברי הספר. אם כי שם הגיר מה, כביכול, הערכה מפויסת, אך ללא טשטוש גיר גודים, ביאליק היו לו איפוא חלומות זורעה וכבש אותם לעצמו. והרי יכול היה להשכיח את שירתו לאין שיעור אילו זוקק להם. לפי גירסתו של שלונ"סקי. זה האחרון תלום אחד, כמעט, זכר מכל חלומי תיו, תלום בלהה דורגירסתי : מחט הננעצת בבבתי עינו או עכבר המכרסם גרגרתו. והוא דווקא הכניר סו, "בדרך מסומלת" לאחד משיריו, כפי שהוא מס" פר בעמוד 45 של היומן דגן. האם נחוצי לפרסם "יומן" כדי להוכיח שאמנם זכר המשורר חלום בלהות אחד. ולהביא בפרק אחר שלו את דברי התי מיהה על ביאליק בגין אי-שימוש באוצר הנועה. וכי מה רבוחה היא אם זוכר או לא זוכר אדם חלומותיו. מבקריו של שלונסקי יש שהאשימוהו בחוסר כנות, נפשיות, ליריות ויש שהאשימוהו בכך שאינו חולם חלומות. על הראשנות מלגלג המשורר על האחרונה : ארי לאותה השובה. תלום אחד היה לו של בלהות שגרם לו מעט נחת. וביאליק — היי פוכר של דבר, "משך בן הגזעות, מן הכריאות הבעל-גופיות". לא ככדי הקיפוחו בני הדור. ולא יכלו, כמובן, להגיע למדרגתו על דרך החיקוי. אצל ביאליק יחיה זו מהות ולא דרך כתיבה.

יחיה לו זיקה לחי ולא להיות, למפורת ולא לפנתולוגיה, להלכה ולא לאגדה — הוא היה ראציונליסן (88).

וכאן מובאות ציטטות משירי ביאליק כדי להור כיה, כי המשורר הלאומי חונן בהסתכלות שכלית, מפוכחה, רציונלית, לא, חלילה, משום שמדעת ביר קש להשליט אותה על שירתו, אם בהשפעת אחד העם ואם מטעם אחר, אלא משום שזה היה טבעו. זו הסיבה ולא אחרת. מה מאלף הדבר שבאותה איש מה ממש האשימו את בעל היומן עצמו. מי, "טפחה של חיבה כגון יעקב רבינוביץ' ומי מתוך עקיצה כשופמן. במה שכונס תחת הכותרת, "יומן בחר

העולם? מה הביא אותו ליצירת נוסח שירי, שהי פיע על המשך התפתחותה של שירתנו? השובות ישירות על שאלות אלה לא ימצא הקורא לא ב,יומן בחרות", לא ב,פרקי יומן", "טרפס", ו,פנקס רשיר מות" ואף לא בעל ביאליק" המסת החלקים שכובי טו בידי אריה אהרוני תחת הכותרת, "אברהם שלונ"סקי : פרקי יומן". דוגמא ללקט מתוך עובונו של המשורר, שספק גדול הוא אם דעתו היחה גוהה היכנו.

בין שהיחה דעתו של שלונסקי גוחה בשימוש זה בעובונו ובין שלא היחו, גוחה עובדה היא כי לאחר תקופה מסוימת של התרחקות וכמו שכתה צפה וכתעצורת מחדש התעניינות הן באישיותו והן במפי עלו השירי. התעניינות זו גובעת, כמדומה, מסיבות אחרות. הראשונה בהן היא, שמעמדו הספרותי של שלונסקי היה ונשאר שנוי במהלוקת.

איתו קו בשירתנו, המסמן פרדיה מדרכם של ביאליק וממשיכו לעבר שירת אלתרבן, עובר בנח" לתו של שלונסקי, היום, יותר מתמיד, ידוע לנו כי מתוך נחלה זו בולט בתחילה הקו הביאליקאי. וארי לו המשיך בה, כפי שציטו ממנו, ספק אם היה קם אחר בדורו לעשות את אשר העז הוא לעשות. ממר לא לא היחה מתעוררת המחלוקת ההיסטורית, מע" בר לגורמים שהונן גרמן קשורה מחלוקת זו בשאר לה ספרותית : האם שירה שאיננה חוהיתית ראויה לתואר שירה.

שלונסקי, גם ביומנו מראשית שנות הארבעים, רואה לנכון להצהיר, כי לא יפתה, "לפתוח את עצמו", גם לא ביומנו. את תהליך היצירה הוא מנסה לתאר כתהליך של גיבוש והקסמה :

להסוך דמעה (להה, ארעית, פיוית) לנכיש "קרי", אטור לבכות בפרהסיא. על כן : אטור לבכות בשיר. כשם שאטור להקיא על הכמה גם בשעה שהשחקן מעצב שזור. ליריקה מופרות — רנשי נית, "כנה", פשוטית, פרטית מאד — היא קיא הנפשי, היא תשפוכת, ככית ולא כנייה. כוניה היא פעיני — כנילוי ערוהה, בעשיית צרכים, כ"פ רגליים של הנפשי", שהם יפים אלא שאין ככניי פים אותם מפני הכבוד". (עמ' 46).

הצהרה שלונסקאית טיפוסית. האם כדי להשמיע אותה נחוצי היה להתגבר על, "מיאוס אורגני", שמאס — לדבריו — ב,עריכת יומנים" ו מה כאן יומני, אינטימי, סודי, ולשם מה נחוצות כל המלים ה,חור קות" בתוך קטע אחד : להקיא, קיא הנפש, חשפו" כת, גילוי ערוהה, עשיית צרכים, מי רגליים של הי נפש... היכן ההתגברות, האדריכלות, אילוף חיות הטרף. הצהרה טואטיח גוספת היא ולא, חלילה, הצ" גת הכאב הפרטי עליו הוא מרמו באותו הקשר. בי פרקטיקה השירית הוא אמנם העמיד את נוסח הרי ביש הקר. נוסח שביטוי המובהק בספרו, "אבני בורה" (תרצ"ד).

הספר, "אבני בורה" הופיע כעשר שנים לפני כתיבת הקטע הנדון ביומן. בספר זה ביקש שלונ"סקי להציג את החשובה השירית לנוסח ביאליק המו של בכיפה, וסביב הפואטיקה של ספר זה לא נסי תיים עד לעצם היום הזה הויכות. ביומנו רושם שלונסקי את תגובות על הנורמות השיריות של בני דור החייה כפי שהוצגו בוויכות בשנות השלושים : ... זאצלני אוהבים את החישוף הקטן, את "הפשי טות", ר"ל, את ה,בנות", ימיש, כאילו פשמות אמיתית וכנות אמיתית הם דרגה ראשונה, עיבל רשיו בה, ולא דרגה עליונה, לאהה, כל הסככים והעודפים, והעשירות המופלגה היא ויתור על ער שר, ועל קוצרייד, ואי-השגת העושר. אדם שלבו טינה בפיה, כפתוי פיו, הוא, אולי, אדם הגון, ישר כאר, נחמד כאר, אך אינו משורר, כלומה, זה שתעודתו לרבר מרהוק ולטהרוק", ופכל זאת : מקיוב טאר. (שס).

גם כאן אין דבר מן החישוף העצמי, מה שהיר" שה לעצמו בעל היומן הוא תוספת, "ימ"ש" אל שורת הגידופים שצוטטו לעיל ואשר מהם הדיר עצמו שלונסקי בכתיבתו המסאית או בשירתו. לא כן באיר רותיו. בעיקר באלו שהחליף בשנות העשרים עם למדן ועם המאירי. לאחר שהבאתי קטעים מהם בחיבורי, מלחמתו של שלונסקי למען החדש בשיר לתנו בין שתי מלחמות העולם" (1976) מפרסם אותן במלואן עוזי שביט ב,ספר שלונסקי" א' (1981).